

کلانتری مشهور فیلم‌های سینمایی

اینجا پاریس پایتخت بود!

■ موضوع: نخستین ساکنان محله
■ ویژگی: واگذاری زمین به کارمندان دولت

کارمندان دولت نخستین ساکنان محله یوسف‌آباد بودند. در اواخر دهه ۳۰ زمین‌های محله یوسف‌آباد را به کارمندان دولت واگذار کردند. عباس عباسی، از ساکنان قدیمی محله یوسف‌آباد درباره کارمندان این محله می‌گوید: «بخش عمده این زمین‌ها در اختیار کارمندان آموزش و پرورش و وزارت برنامه و بودجه قرار گرفت و بخشی هم به کارمندان وزارت دارایی تعلق داشت. در آن دوران قیمت این زمین‌ها در هر قسمت از محله با هم متفاوت بود. زمین‌های شرق خیابان شهید جهان‌آرا به طرف مستوفی و مدیر و ابن سینا، متری ۴ تومان و غرب جهان‌آرا متری ۲ تومان ارزش داشت و در ازای خرید این زمین‌ها ماهانه مبلغی از حقوق کارمندان کسر می‌شد. کارمندانی که رتبه‌های بالاتری داشتند قطعات ۴۰۰ تا ۵۰۰ متری و به کارمندان جزء قطعات ۱۸۰ تا ۲۰۰ متری فروخته شد. در آن روزگار مانند امروز زمین‌ها پلاک و نشانی نداشت و فقط موقع خرید به کارمند یک شماره اصلی اعلام می‌کردند. بعد از فروش زمین‌ها، در هر اداره، پست مالی ایجاد کردند و کارمندان با مراجعه به آنها و ذکر شماره‌ای که داشتند، سند و پلاک می‌گرفتند و می‌توانستند حضوری ملکشان را ببینند.» عباسی در ادامه روایت می‌کند: «واگذاری این زمین‌ها بدون طراحی شهری، نقشه‌برداری و تعیین حدود کوچه‌ها و خیابان‌ها انجام شده بود. مالکان زمین‌های این خیابان برای ساخت خانه‌هایشان، خیابان را تغییر ندادند و آن را صاف نکردند، بلکه خانه‌ها را روی پستی و بلندی‌های این محدوده به شکل ویلایی و دوبلکس بنا کردند. به همین خاطر در زمان ساخت‌وساز مشکلات و اختلافاتی برای ساکنان به وجود آمد و همین موضوع باعث شد تا واگذاری زمین‌ها به کارمندان بیشتر طول بکشد. تا پایان سال ۱۳۲۹، ۲ هزار قطعه زمین در بخش شرقی یوسف‌آباد واگذار شد ولی ساخت‌وسازی صورت نگرفت. همچنین برای بخش غربی یوسف‌آباد هم ۲ هزار قطعه زمین در نظر گرفته شد که نقشه‌برداری و تقسیم‌بندی آنها در سال ۱۳۲۹ کلید خورد. در مجموع حدود ۲۰ خانه در این محدوده بنا شد که مالک برخی از آنها افراد سرشناس آن دوران بودند، مانند جمیل که دشت قزوین متعلق به او بود یا دکتر جبلی، وزیر کشور وقت. یا دکتر گنجی، وزیر آموزش و پرورش وقت. از دهه ۴۰ اندک اندک کارمندان آموزش و پرورش زمین‌هایشان را فروختند و کم‌کم کلیه‌ی، زر تشرتی‌ها و ارمنه به این سمت کوچ کردند. یوسف‌آباد در آن زمان در مقایسه با سایر محله‌های تهران، محله خوبی بود. آب و قنات داشت. تهرانی‌ها و ساکنان محل، خیابان، مستوفی را به‌خاطر سرسبزی و زیبایی‌اش، پاریس تهران می‌خواندند.»

کلانتری را نیز برعهده گرفتند.» رحمانی پناه از ماجرای طراحی متفاوت ساختمان کلانتری یوسف‌آباد می‌گوید: «بنای کلانتری یوسف‌آباد یک تفاوت مهم با دیگر کلانتری‌ها دارد. ساختمان‌های بسیاری از کلانتری‌ها در واقع واحدهایی مسکونی هستند که برای کاربری کلانتری مناسب‌سازی می‌شوند، اما ساختمان کلانتری یوسف‌آباد از ابتدا توسط شهرداری به همین منظور طراحی شد و همین موضوع آن را در زمره امن‌ترین کلانتری‌های تهران قرار می‌دهد. جالب اینکه از ابتدا هم نام این مرکز نظامی کلانتری بوده نه شهرداری.»

رحمانی پناه درباره محدوده زیر پوشش و نحوه تامین امنیت محله در سال‌های نخست تأسیس کلانتری می‌گوید: «حوزه حفاظت کلانتری یوسف‌آباد در سال‌های نخست تأسیس هم گسترده بود. وقتی اهالی محله کلانتری را با همکاری شهرداری ساختند، مأموران کلانتری در محدوده وسیعی، از اراضی یوسف‌آباد تا اراضی جلالیه یا محدوده فعلی پارک لاله، محله کنونی امیرآباد و از شرق نیز تا تپه‌های عباس‌آباد، گشت می‌زدند.»

آبادی‌ای خوش آب و هوا بود با انبوهی از باغ‌ها، زمین‌های زراعی و جاده‌های خاکی و مالرو که به ده‌ونک می‌رسید، نخستین ساکنان آن برای توسعه و حفظ امنیت محله خود کمر همت بستند و سنگ بنای کلانتری یوسف‌آباد را در شرق محله بنا نهادند. جمشید رحمانی پناه، یکی از اهالی قدیمی یوسف‌آباد، تعریف می‌کند: «کلانتری یوسف‌آباد در آغاز دهه ۳۰ ساخته شد. آن روزها یوسف‌آباد شباهتی با وضعیت امروز خود نداشت و تا چشم کار می‌کرد همه جا زمین‌های خالی و باغ دیده می‌شد. دهه‌های ۳۰ و ۴۰ که یوسف‌آباد هم مانند دیگر مناطق تهران در مسیر توسعه و ساخت‌وساز قرار گرفت، نخستین ساکنان محله تصمیم گرفتند برای تامین امنیت اموال، باغ‌ها و اراضی خود مقدمات ساخت یکی کلانتری را در دل محله فراهم کنند، چون آن روزها نه باغ‌ها دیوار داشت و نه زمین‌های کشاورزی و زراعی از گزند سارقان در امان بود. سال ۱۳۳۰ جمعی از ساکنان یوسف‌آباد زمین کنونی کلانتری را به نیت ساخت و جانمایی کلانتری وقف کردند و با همکاری شهرداری وقت، هزینه‌های ساخت

■ موضوع: تاریخچه کلانتری یوسف‌آباد
■ ویژگی: اهالی محله این کلانتری را ساختند

هنوز بعضی از اهالی قدیمی محله یوسف‌آباد، میدان سیدجمال‌الدین اسدآبادی را با نام قدیمی‌اش یعنی میدان کلانتری می‌شناسند؛ ساختمانی که بیش از ۷۰ ساله است در دل محله و نیز در حافظه مشترک چند نسل از ساکنان یوسف‌آباد جا خوش کرده است. نمای ساختمان کلانتری یوسف‌آباد که البته از سال‌ها پیش به کلانتری ۱۲۵ تغییر نام داده، نه تنها برای اهالی این محله بلکه برای پایتخت‌نشینان و مخاطبان سراسر یال‌ها و فیلم‌های سینمایی آشناست. حتی اگر تا به حال گذر تان به یوسف‌آباد نیتاده باشد، حتماً نمای بیرونی و سردر ساختمان کلانتری آن را در فیلم‌ها و سریال‌های پلیسی و جنایی دیده‌اید چراکه موقعیت مکانی مناسب و طراحی ساختمان این کلانتری آن را به لوکیشن محبوب کارگردان‌های سینما و تلویزیون تبدیل کرده بود. داستان ساخت کلانتری یوسف‌آباد به‌عنوان یکی از نمادهای هویتی این محله نیز شنیدنی است. وقتی یوسف‌آباد هنوز

انبار مهمات، میدان میوه و تره‌بار شد!

که نام زندان قزل‌قلعه سر زبان‌ها افتاد. این زندان تا دهه ۵۰ فعال بود و پس از آن تعطیل و به تدریج به مکانی متروکه تبدیل شد.»

زندان به دوران قاجار برمی‌گردد. در این دوره، برای نگهداری مهمات قشون دولتی هم انباری در محدوده آبادی یوسف‌آباد ساخته شد که در دوره پهلوی دوم تغییر کاربری داد. هرچند قزل‌قلعه در دوره‌ای نیز به عنوان کاروانسرای برای اتراف مسافران زنجان، گیلان و... استفاده می‌شد تا در مسیر رسیدن به تهران محلی برای استراحت داشته باشند.» آخرین نشانه‌های زندان قزل‌قلعه در دهه ۶۰ از بین رفت و به محلی برای خدمت‌رسانی به شهروندان تبدیل شد. زمانی می‌گوید: «کاربری انبار مهمات دوره قاجار پس از کودتای ۲۸ مرداد تغییر کرد. بنایی که سال‌ها به عنوان انبار مهمات استفاده می‌شد با تغییر کاربری به محل نگهداری زندانیان تبدیل شد و از اینجا بود

■ موضوع: زندان قزل‌قلعه

■ ویژگی: از نگهداری مهمات قشون دولتی تا نگهداری زندانیان سیاسی

بیش از یک قرن پیش، یوسف‌آباد میزبان زندانی به نام قزل‌قلعه بود. برای جست‌وجو درباره تاریخچه زندان قزل‌قلعه، باید سری به میدان میوه و تره‌بار جلال‌آل احمد در قلب محله یوسف‌آباد بزنیم؛ محلی که اکنون از پر مشغرتی‌ترین میادین میوه و تره‌بار پایتخت است و در دوران قاجار و پهلوی ماجراهایی متفاوتی را از سر گذراند؛ روزگاری انبار نگهداری از مهمات بود و در دوره‌ای نیز به زندانی مخوف برای در بند کشیدن معترضان و زندانیان سیاسی تبدیل شد. در دوران قاجار که یوسف‌آباد پر از تپه‌ها و باغ بود و نشانی از خیابان جهان‌آرا وجود نداشت، دره‌ای خوفناک در همین محدوده وجود داشت به نام «دره ندید» که زندان قزل‌قلعه در جنوب این دره بنا شد. اکنون با گذشت بیش از یک قرن از ساخت یکی از مهم‌ترین انبارهای نگهداری مهمات دوران قاجار در یوسف‌آباد، دیگر نشانی از بنای قدیمی آن وجود ندارد. علیرضا زمانی، تهران‌پژوه، درباره تاریخچه انبار مهمات و زندان قزل‌قلعه می‌گوید: «هنوز برخی اهالی قدیمی یوسف‌آباد میدان میوه و تره‌بار جلال‌آل احمد را با نام میدان میوه و تره‌بار قزل‌قلعه می‌شناسند؛ نامی که با بخشی جدایی‌ناپذیر از تاریخ محله یوسف‌آباد پیوند خورده است. اگرچه زندان قزل‌قلعه در دوران پهلوی اول یکی از زندان‌های مهم نگهداری زندانیان سیاسی بود، اما تاریخچه این